ФІНАНСИ

УДК 336:658.1:351.863

ФІНАНСОВА БЕЗПЕКА НА МІКРО- ТА МАКРОРІВНЯХ

Воробйова О.І., д.е.н., проф., НАПКБ

Стаття присвячена дослідженню фінансової безпеки на мікро- та макрорівнях. З'ясовано, що на фінансову безпеку впливають значне коло чинників, які необхідно ураховувати в процесі фінансово-господарської діяльності суб'єктів господарювання та реалізації фінансової політики держави.

Ключові слова: фінансова безпека суб'єктів господарювання та держави.

ВСТУП

Сучасний стан фінансів на мікро- та макрорівнях в значній мірі залежить від впливу світових фінансово-економічних процесів. Останні п'ять років світові фінансово-економічні процеси не мають загальної позитивної динаміки, що обумовлено фінансовою нестабільністю та невизначеністю перспектив розвитку.

Фінансова нестабільність світової економіки суттєво впливає на фінансову безпеку суб'єктів підприємництва (мікрорівень) та держави (макрорівень), що в кінцевому підсумку стримує розвиток національної економіки, призводить до зростання соціальної напруженості в країні.

Дослідженням проблем фінансової безпеки на макро- та мікроекономічному рівні займались багато вчених, зокрема Барановський О.І., Білик М.Д., Бланк І.О., Воробйов Ю.М., Єпіфанов А.О., Єрмошенко М.М., Костирко Л.А. та інші. Однак незважаючи на чисельні роботи в цьому напрямі проблема фінансової безпеки на мікро- та макрорівнях поки-що залишається невирішеною. Це обумовлено постійними змінами внутрішнього та зовнішнього середовища, змінами фінансово-економічної ситуації як на рівні держави, так і на рівні окремих суб'єктів підприємництва, значними фінансово-економічними зрушеннями у світовій економіці.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Головною проблемою дослідження питань фінансової безпеки на мікро- та макрорівнях є визначення чинників впливу та взаємозв'язків між окремими рівнями фінансової безпеки.

Отже, метою статті є дослідження чинників та взаємозв'язків між фінансовою безпекою суб'єктів господарювання (мікрорівень) та державою (макрорівень).

РЕЗУЛЬТАТИ

Фінансова безпека суб'єктів господарювання та фінансова безпека держави є різними рівнями фінансової безпеки соціально-економічної системи. Кожен з названих рівнів має свої власні сутнісні та змістовні характеристики, чинники впливу та кінцеві результати.

Фінансова безпека суб'єктів підприємництва, як визначив Блажевич О.Г., має наступні основні характеристики, а саме: «обсяги та структура фінансових ресурсів; джерела формування фінансових ресурсів та їх вартість; обсяги та структура сукупного капіталу підприємства; напрями, обсяги та структура використання фінансових ресурсів; співвідношення доходів та витрат підприємства; співвідношення обсягів внутрішніх та зовнішніх джерел формування фінансових ресурсів; обрана стратегія і оперативно-тактична модель фінансового забезпечення діяльності; рівень фінансового ризику і обсяги формування прибутку; якість прибутку і його достатність для самофінансування; частка і якість позикових коштів у складі фінансових ресурсів підприємства; рівень платоспроможності, ліквідності, фінансова стійкість та фінансова спроможність підприємства; наявність резервів і спроможність підприємства швидко забезпечити мобілізацію фінансових ресурсів; гнучкість системи фінансового прогнозування та планування підприємства; здатність фінансової системи підприємства до необхідних швидких змін під впливом внутрішнього та зовнішнього середовища; структура власності капіталу підприємства; вартість підприємства [1, с. 5]».

Виходячи з цих загальних характеристик можливо сформулювати наступне визначення фінансової безпеки суб'єктів господарювання. Фінансова безпека суб'єкта господарювання — це узагальнююча характеристика стану фінансів відповідного суб'єкта господарювання на встановлену дату, яка свідчить про фінансові можливості та спроможність виконувати зобов'язання і ефективно функціонувати в умовах нестабільності, невизначеності та різних фінансових і господарських ризиків.

Фінансова безпека суб'єктів господарювання обумовлена наступним.

По-перше, фінансова безпека суб'єктів господарювання є однією з важливих характеристик їх фінансової системи. Якщо рівень фінансової безпеки добрий, то можливо стверджувати, що фінансова система суб'єкта господарювання відповідає сучасним потребам і умовам розвитку. Якщо рівень фінансової безпеки низький або незадовільний, то це значить, що фінансова система знаходиться в нестабільному стані, не задовольняє сучасним потребам розвитку.

По-друге, фінансова безпека суб'єктів господарювання є однією з базових складових для побудови фінансової системи держави. Тобто, якщо фінансова система на рівні суб'єкта господарювання збалансована та

ефективна, вона позитивно впливає на фінансову систему держави в цілому. Однак якщо вона незбалансована і неефективна, то це негативно впливає і на фінансову безпеку держави.

По-третє, фінансова безпека суб'єктів господарювання в значній мірі впливає на фінансову безпеку домогосподарств. Це обумовлено рухом грошових коштів між суб'єктами господарювання і домогосподарствами. Фінансова стабільність і спроможність підприємств є запорукою фінансовій безпеці домогосподарств, які отримають значні суми коштів від суб'єктів господарювання. При цьому зростання платежів від суб'єктів підприємництва до домогосподарств прямо залежить від рівня фінансової безпеки перших.

«Фінансова безпека держави, як зазначає Темнікова Н.В., розглядається як динамічний стан захищеності, конкурентоспроможності, стабільності, стійкості розвитку фінансової системи, що базується на фінансовій спроможності підприємств, при якому забезпечується прийняті умови і необхідні ресурси для розширеного відтворення та економічного зростання [2, с. 6-7]».

Фінансова безпека держави визначається фінансовими можливостями суб'єктів господарювання, рівням їх фінансової безпеки. Водночас на фінансову безпеку суб'єктів господарювання суттєво впливає фінансова безпека держави. Отже, фінансова безпека суб'єктів господарювання і держави є взаємно пов'язаними поняттями, рівень впливу яких визначається багатьма чинниками, умовами та складовими.

По-перше, фінансова безпека держави — це більш складне та багатогранне поняття, яке залежить від значно більшої кількості чинників, умов та складових, аніж фінансова безпека суб'єктів господарювання.

По-друге, фінансова безпека держави визначається фінансовою стратегією та тактикою держави, фінансовою, бюджетною, податковою, валютною, грошово-кредитною, митною та інвестиційною політикою. Якщо держава має значні власні фінансові ресурси та незначний дефіцит державного бюджету, то це гарантує фінансову стабільність та фінансову безпеку.

По-третє, фінансова безпека держави залежить від структури економіки, ефективного розподілу вхідних і вихідних грошових потоків, наявності позитивного сальдо зовнішньої торгівлі, стабільного та динамічного розвитку економіки, значного зростання ВВП. Якщо внутрішня структура національної економіки достатньо збалансована, тобто розвинуті різні галузі, зокрема промисловість, сільське господарство, транспорт і т. ін., економіка країни з однаковою пропорцією орієнтована як на зовнішній, так і внутрішній ринок, то рівень фінансової безпеки держави буде значно вищий, аніж в тому випадку, коли економіка країни орієнтується або на експорт або на імпорт або на сировинні ринки.

По-четверте, фінансова безпека держави в значній мірі залежить від загальносвітових фінансово-економічних процесів і тенденцій. Це обумовлено значними масштабами глобалізації та інтеграції економіки, взаємозв'язків різних ринків, зокрема фінансових. Фінансові проблеми однієї великої країни, такої як США або групи країн, зокрема ЄС, безумовно впливають на фінансовий стан усіх інших країн через зміни попиту та пропозиції товарів та послуг, зміни рівня цін тощо. Негативні фінансові тенденції в країнах ЄС, зокрема Греції, Іспанії, Італії, Португалії призводять до значного зниження рівня фінансової безпеки будь-якої країни, у т.ч. і України.

По-п'яте, фінансова безпека держави залежить від внутрішньої ситуації в країні, стабільності політичної системи, рівня розвитку демократичних інститутів, рівня нормативно-правового забезпечення економіки, виконання законів, рівня корупції, бажання населення розвивати та підтримувати свою країну.

Необхідно зазначити, що фінансова безпека держави залежить не лише від фінансової спроможності підприємств реального сектора економіки, на що звертає увагу Темнікова Н.В. [2, с. 7]. Реальний сектор економіки дійсно суттєво впливає на фінансовий стан, а отже, фінансову безпеку держави. Проте світова фінансова криза дає усі підстави стверджувати, що на фінансову безпеку держави значний вплив має фінансова спроможність суб'єктів господарювання фінансового сектору, зокрема банківських інститутів. Саме банки, страхові та фінансово-інвестиційні компанії в останні роки породжують низку фінансових проблем світового рівня, що суттєво знижує рівень фінансової безпеки не лише держави, а й інших суб'єктів, зокрема підприємств реального сектору та домогосподарств.

На фінансову безпеку суб'єктів підприємництва впливає значне коло внутрішніх та зовнішніх чинників. До внутрішніх чинників можливо віднести, перш за все, чинники, які можливо не лише враховувати, а й керувати, тобто здійснювати заходи, спрямовані на зменшення негативних проявів, нейтралізації загроз, відшкодування втрат внаслідок реалізації ризиків. Ефективне керування внутрішніми чинниками дозволяє також забезпечити зростання базових фінансових показників, що позитивно впливає на фінансову систему суб'єкта господарювання, тобто рівень його фінансової безпеки. До зовнішніх чинників можливо віднести такі, які досить складно врахувати в поточній фінансово-господарській діяльності. Але їх можливо врахувати при розробці середньострокових і довгострокових планів фінансово-господарської діяльності.

Внутрішні чинники, що впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання, є сенс поділити на такі, що: а) можливо лише ідентифікувати; б) можливо ідентифікувати і враховувати у фінансово-господарській діяльності; в) можливо ідентифікувати, враховувати і керувати в процесі фінансово-господарської діяльності.

Зовнішні чинники, що впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання доцільно поділити на групи та підгрупи.

1. Чинники макрорівня, які: а) не можливо ідентифікувати до їх прояву; б) можливо лише ідентифікувати до початку їх прояву; в) можливо ідентифікувати та частково враховувати в процесі фінансово-госпо-

дарської діяльності; г) можливо ідентифікувати та в повній мірі врахувати в процесі фінансово-господарської діяльності.

2. Чинники мезорівня, які: а) не можливо ідентифікувати до їх прояву; б) можливо лише ідентифікувати до початку їх прояву; в) можливо ідентифікувати та врахувати в процесі фінансово-господарської діяльності; г) можливо ідентифікувати, врахувати та частково нейтралізувати.

3. Чинники мікрорівня, які: а) можливо ідентифікувати; б) можливо ідентифікувати та частково враховувати.

Внутрішні та зовнішні чинники, які поділяються на відповідні групи доцільно також систематизувати за їх кількісною та якісною характеристикою. Так, більшість внутрішніх чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання, можливо віднести до кількісних, тобто таких, які мають кількісну характеристику і піддаються урахуванню за допомогою факторного чи регресійно-кореляційного аналізу. Водночас зовнішні чинники, у більшості випадків, мають якісну характеристику, тобто не піддаються або не достатньо піддаються кількісній обробці за допомогою факторного чи регресійно-кореляційного аналізу.

Таким чином, запропонований поділ внутрішніх і зовнішніх чинників на групи та підгрупи, дає можливість навести загальну класифікацію внутрішніх і зовнішніх чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання (табл. 1).

Таблиця 1

Внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на рівень фінансової безпеки суб'єктів господарювання

Внутрішні чинники			Зовнішні чинники		
Чинники, які можливо лише ідентифікувати	Чинники, які можливо ідентифікувати і враховувати	Чинники, які можливо ідентифікувати, враховувати і керувати	Чинники мікрорівня	Чинники мезорівня	Чинники макрорівня
1. Помилки в діяльності керівників різних рівнів	1. Фінансові інтереси власників	1. Стан фінансової системи підприємства	1. Можливо ідентифікувати: а) рівень конкуренції; б) поведінка партнерів і клієнтів	1. Не можливо ідентифікувати: а) техногенні та форс-мажорні; б) соціальні	1. Які не можливо ідентифікувати: а) політичні та соціальні; б) техногенні та форс-мажорні
2. Помилки в діяльності персоналу	2. Професіоналізм менеджерів	2. Джерела фінансового забезпечення	2. Можливо ідентифікувати і частково враховувати: а) зміни попиту та пропозиції; б) зміни цінової стратегії	2. Можливо ідентифікувати: а) фінансова нестабільність; б) взаємозв'язки з іншими регіонами	2. Які можливо лише ідентифікувати: а) фінансова нестабільність держави б) фінансова неспроможність держави
3. Невдало обрана стратегія розвитку	3. Особливості господарської діяльності	3. Структура капіталу суб'єкта господарювання		3. Можливо ідентифікувати та ураховувати: а) наявність ресурсів; б) зміни попиту та пропозиції на окремі товари та послуги	3. Можливо ідентифікувати та частково враховувати: а) законодавчі зміни; б) зміни фінансово-кредитної політики
4. Навмисні дії персоналу та конкурентів	4. Особливості організаційної структури	4. Обсяги вхідного та вихідного грошового потоку			4. Можливо ідентифікувати та ураховувати: а) зміни попиту та пропозиції на товари та послуги; б) зміни попиту та пропозиції на ресурси

На фінансову безпеку держави також вливає значне коло чинників. При цьому таки чинники можливо поділити на дві групи: внутрішні, що обумовлені фінансово-господарською та іншою діяльністю економічних суб'єктів в середині держави, зовнішні, що обумовлені діяльністю інших держав, їх економічних суб'єктів, світових та міжнародних інститутів.

До основних внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на рівень фінансової безпеки держави можливо віднести (табл. 2).

Наведені основні внутрішні та зовнішні чинники впливу на фінансову безпеку держави дозволяють стверджувати, що існують різні загрози і ризики для фінансової системи держави. Такі загрози і ризики підсилюються внутрішніми і зовнішніми проявами, які дуже важко прогнозувати через постійні зміни не лише в економіці та суспільних відносинах, а й у природному середовищі, яке фактично не контролюється людьми.

На фінансову безпеку держав значно впливають зміни природного середовища, які спостерігаються в останні роки. Це великі засухи, пожежі, землетруси, повені, зміни кліматичних умов землеробства, виробництва інших сільськогосподарських культур. Природні та кліматичні зміни впливають і на інші галузі економіки, зокрема промисловість, будівництво, транспорт, послуги тощо.

Таблиця 2

Основні внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на рівень фінансової безпеки держави

Внутрішні чинники			Зовнішні чинники		
Чинники, які можливо лише ідентифікувати	Чинники, які можливо ідентифікувати і враховувати	Чинники, які можливо ідентифікувати, враховувати і керувати	Чинники впливу світової економіки	Чинники діяльності світових та міжнародних інститутів	Чинники діяльності окремих держав та їх економічних суб'єктів
1. Поведінка населення країни	1. Наявність економічних, зокрема енергетичних ресурсів	1. Попит та пропозиція товарів та послуг на внутрішньому ринку	1. Циклічність розвитку світової економіки	1. Умови взаємодії з світовими та міжнародними інститутами	1. Дефіцит бюджету окремих держав, що впливає на загальносвітові фінансові тенденції
2. Природні явища та катаклізми	2. Демографічна ситуація та тенденції до її зміни	2. Умови інвестиційної діяльності	2. Постійні зміни вектору розвитку світової економіки	2. Коливання курсу світових валют	2. Коливання попиту та пропозиції товарів, послуг та капіталів
3. Техногенні катаклізми та форс-мажорні обставини	3. Особливості структури економіки	3. Законодавча та нормативна база	3. Наявність вільних капіталів на світовому фінансовому ринку	3. Помилки в прогнозах та діяльності керівників світових та міжнародних інститутів	3. Необґрунтованість рішень окремих країн та їх економічних суб'єктів
4. Невдала обрана стратегія та фінансово-економічна політика розвитку країни	4. Регіональні особливості розвитку економіки та інвестиційні переваги	4. Обсяги та напрями фінансового забезпечення	4. Поява та активне використання нових фінансових інструментів	4. Нестача фінансових ресурсів у світових та міжнародних інститутів	4. Невдала обрана стратегія та тактика розвитку національної економіки
5. Помилки в діяльності керівництва держави, регіональних органів влади та підприємств	5. Динаміка та тенденції в зміні грошових потоків країни та її регіонів	5. Обсяги експорту та імпорту товарів, послуг та капіталів	5. Фінансова нестабільність світової економіки, кризові явища, зниження кредитних рейтингів	5. Необґрунтованість рішень світових та міжнародних інститутів при взаємодії з окремими державами	5. Санкції окремих держав або груп держав, що негативно позначається на світовій та національних економіках

Фінансова безпека держави і фінансова безпека суб'єктів господарювання пов'язані між собою, що можливо розкрити в наступній схемі (рис. 1).

Результатом взаємодії фінансової безпеки держави і суб'єктів господарювання є взаємний позитивний і негативний вплив, який сприяє: 1) на рівні держави: зростанню обсягів доходів і видатків бюджету, зростанню кредитного рейтингу держави, покращенню інвестиційного клімату, зростанню фінансових можливостей соціально-економічної системи держави; 2) на рівні суб'єктів господарювання: задоволенню інтересів власників підприємств, задоволенню інтересів трудового колективу, виконанню фінансових вимог держави, виконанню фінансових вимог кредиторів.

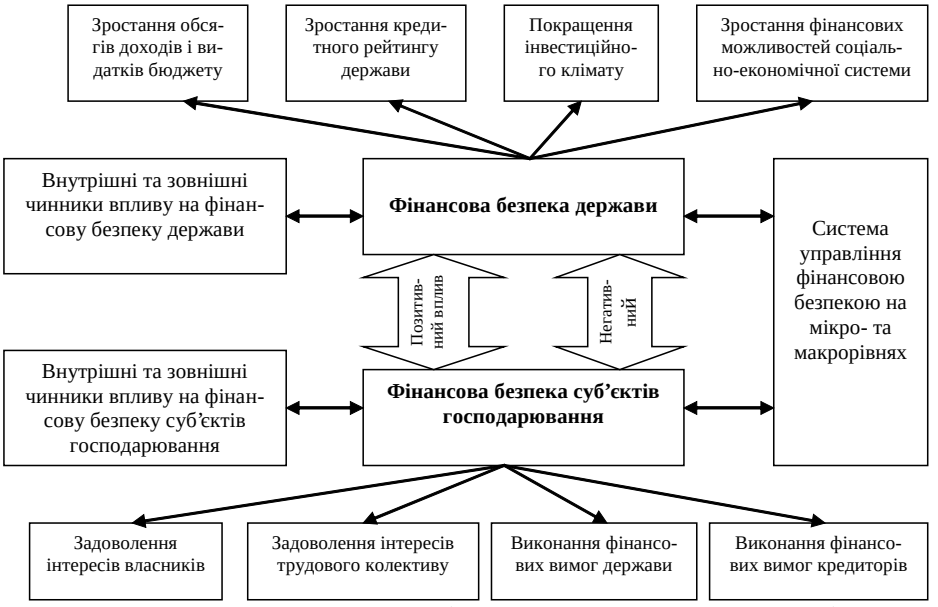

Рис. 1. Взаємозв'язок фінансової безпеки держави з фінансовою безпекою суб'єктів підприємництва

Взаємодія фінансової безпеки на мікро- та

макрорівні дозволяє поєднати інтереси окремих економічних суб'єктів, вирішити низку проблем, що пов'язані з глобальними економічними процесами. Зростання рівня фінансової безпеки держави та суб'єктів господарювання позитивно впливає на соціальні процеси на мікро- та макрорівні. Через рух фінансових ресурсів держави та суб'єктів господарювання забезпечуються інтереси домогосподарств, зростають фінансові можливості населення.

ВИСНОВКИ

Проведені дослідження дають змогу сформулювати наступні висновки.

По-перше, фінансову безпеку суб'єктів господарювання і держави слід розглядати як самостійні, але пов'язанні між собою поняття.

По-друге, фінансова безпека суб'єктів господарювання та держави залежить від внутрішніх та зовнішніх чинників. Однак самі чинники, що впливають на фінансову безпеку суб'єктів господарювання і держави є різними внаслідок об'єктивних та суб'єктивних обставин.

По-третє, взаємозв'язок між фінансовою безпекою держави та суб'єктів господарювання має як позитивний, так і негативний вплив, що відбивається на кінцевих результатах фінансової системи держави та суб'єктів господарювання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Блажевич О.Г.Фінансова безпека будівельних підприємств / О.Г. Блажевич: автореф. дис. [на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук]. — Донецьк: Донецький національний університет, 2012. — 20 с.

2. Темнікова Н.В. Фінансова спроможність підприємств та її вплив на фінансову безпеку держави / Н.В. Темнікова: автореф. дис. [на здобуття наук. ступ. канд. екон. наук]. — Донецьк: Донецький національний університет, 2011. — 20 с.

Стаття надійшла до редакції 17 квітня 2012 року